

RECENZE

Karel Marx. Životopis. (Red. P. N. Fedosejeva.) Svoboda, Praha 1981, 742 stran.

V českém překladu zpřístupňuje se naší veřejnosti životopis Karla Marxe, zpracovaný kolektivem sovětských autorů, pracovníků Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSSS, pod vedením P. N. Fedosejeva (Izdatelstvo političeskoj literatury, Moskva 1973). Publikace syntetizuje výsledky dlouholeté práce, kterou může podniknout jen široký okruh autorů majících přístup k rozsáhlým archívním materiálům. Práce bere v úvahu nejen pokrok v poznávání života a díla jednoho ze zakladatelů marxismu, ale také aktuální polemiky a pokusy četných západních autorů o dezinterpretaci života a díla Karla Marxe.

Každé životopisné dílo klade před autory závažné metodologické problémy. Tím spíše to platí o tak exponovaném tématu, o životě tak významné osobnosti, o díle tak rozsáhlém, mnohostranném a vlivném. Koncipovat životopis teoretika, badatele, revolucionáře a vůdčí osobnosti dějnotvorného hnutí znamená především vyřešit nemálo problémů, týkajících se zejména vztahu mezi životopisem, dějepisem, zobrazením myšlenkového vývoje a výkladem systému názorů myslitele. Autoři zvolili jednu z možných cest, která je patrně cestou optimální: postupně sledují vývoj historicko-biografických událostí, podřízený v prvé řadě sledu dějinných událostí a teoretických prací; rodinné události a ryze osobní osudy jsou spíše k tomuto základnímu rámci připojeny; teoretické práce, které u Marxe vždy obrazy určité historické etapy, se pochopitelně dají snáze zapojit do širšího historického vývoje než události rodinné.

Marxův Životopis je takto pojat především jako historie vzniku a vývoje marxismu, nazíraná prizmatem Marxovy teoretické produkce a revoluční praktické činnosti. Tímto pojetím — i vzhledem k šíři díla — se Životopis stává příručkou: není to kniha určená především k tomu, aby byla souvisle a postupně prostudována, nýbrž kniha, která je „po ruce“ a v níž si podle potřeby vyhledáme příslušnou kapitolu, časové období, téma, informaci.

Vstříc těmto účelům vychází členění publikace do značného množství kapitol, jejichž hlavním tématem jsou střídavě určité celky Marxovy teoretické nebo prakticko-revoluční činnosti. Období do vzniku Manifestu (1848) je rozvrženo do čtyř kapitol: I. Cesta k materialismu a komunismu, II. Vytváření základů proletářského světového názoru, III. Materialistické pojetí dějin, IV. Počátek boje za proletářskou stranu; Vytvoření programu mezinárodního dělnického hnutí. Kapitoly zahrnují relativně krátká období dvou až tří (nanejvýš šesti) let a v názvech kapitol zpravidla data nejsou uvedena, patrně proto, že hranice mezi jednotlivými obdobími jsou pohyblivé, nedají se přesně vymezit, a to zejména v klíčových obdobích, kde se vzájemně propojují významné historické události s událostmi biografickými, činnost teoretická s aktivitou revoluční. Zvláště to platí o uzlových bodech spjatých s revolučními událostmi let 1848—1849 a se vznikem Marxova životního díla Kapitálu

a I. internacionály (polovina 60. let). O těchto obdobích pojednávají následující kapitoly: V. Revoluční období 1848—1849, VI. Zobecnění poučení z revoluce, VII. V letech reakce, VIII. Rozhodující etapa při vytváření politické ekonomie, IX. Nový rozmach demokratického a proletářského hnutí, X. Kapitál — Marxovo hlavní dílo, XI. Zakladatel a vůdce I. internacionály, XII. Pařížská komuna, XIII. V boji za ideovou čistotu Internacionály. O posledním období Marxova života (1873—1883) pojednává kapitola XIV. (Další rozvoj teorie a taktiky dělnického hnutí) a kapitola XV. (Boj za vytvoření a upevnění proletářských stran; Marx a revoluční Rusko).

Plánovaným účelům také dobře slouží bohaté přílohy, poznámkový aparát a podrobný, abecedně řazený bibliografický rejstřík. Vhodným doplňkem publikace jsou též početné obrazové přílohy přinašející nejen rozmanité portréty Marxe a jeho rodiny, titulní stránky spisů, fotokopie rukopisu apod., ale též portréty osob a fotografie prostředí, jež nám přibližuje Marxovu dobu.

Polemiku s dezinterpretacemi života a díla Karla Marxe vedou autoři „vnitřní“ a pozitivní cestou, tj. vlastním výkladem jednotlivých etap jeho dráhy a myšlenkového obsahu jeho děl. Činí tak podle našeho názoru plným právem. Dějiny Marxova působení jsou tak členité, počet autorů, kteří se na Marxe odvolávají (právem či neprávem) anebo jej přímo dezinterpretují, je dnes tak rozsáhlý, že kriticky se vyrovnávat byt' jen s jejich užším okruhem znamenalo by narušit a roztržít obraz vnitřní vývojové logiky Marxova života a díla. Závěrečná XVI. kapitola (Marxismus — prapor boje pracujících za vítězství komunismu) může proto podat jen velmi rámcový nástin dalšího působení marxismu po Marxově smrti.

Zaměření autorů na podrobný výklad Marxových názorů přispělo k tomu, že rozsah publikace značně vzrostl. Nicméně se autoři zhostili tohoto náročného úkolu úspěšně: zvolili věcný jazyk, úsporný projev a velmi vhodně dokázali propojit systematický výklad s nejdůležitějšími údaji o genezi a působení Marxových děl. Jako příklad lze uvést velmi důležité samostatné kapitoly, věnované Marxovým Ekonomickým rukopisům z let 1856—1858 (str. 314—332) a Kapitálu (str. 374—422).

Životopis Karla Marxe pochopitelně nemůže nahradit speciální monografie a soustavné studium marxistické teorie; je však pomůckou trvalé hodnoty při studiu Marxových spisů, dějin marxismu a dělnického hnutí 19. století.

Jaroslav Strítecký

Opyt etnosociologičeskogo issledovanija obraza žizni — po materialam Moldavskoj SSR. (Zkušnosti etnosociologičeského výzkumu způsobu života podle materiálů Moldavské SSR.) Nauka, Moskva 1980, 282 str.

Aniž bych chtěl podceňovat zájem našich sociologů o životní způsob obyvatel Moldavské sovětské socialistické republiky, přece jen se domnívám, že motivy, kvůli nimž sáhnou po svazku o zkušenostech z etnosociologičeského výzkumu na toto téma, budou spíše teoreticko-metodologické nežli tak řečeno meritorní. Důvodů pro toto tvrzení poskytuje kniha, která je společným dílem odborníků z Ústavu etnografie Miklucho-Maklaje Akademie věd SSSR a z oddělení etnografie a uměnovědy moldavské Akademie věd, hned několik. Především je to samotný pojem „etnosociologie“, který místo obvyklých obecných diskusí je tu prezentován v konkrétním badatelském činu a jeho výsledcích. „Mezi společenskými vědami, zkoumajícími sovětský způsob života, se vyvinula určitá dělba práce,“ konstatuje se v úvodu. „Filozofie a vědecký komunismus soustřeďují pozornost na výzkum principů socialistického životního způsobu, přičemž rozlišují socialistický životní způsob od životního způsobu v socialismu. Pokud jde o konkrétní sociologii, pak ve středu pozornosti této vědy má být skutečný způsob života v celé jeho sociální různorodosti. Etnosociologie k tomu přičítá také národní a národnostní zvláštnosti a má za úkol poznání jejich vzájemných vztahů a závislostí v životním způsobu“ (str. 6). Takové pojetí aktuálních úloh etnosociologie není jistě v Sovětském svazu nijak náhodné; svědčí o tom ostatně i skutečnost, že kniha o Moldávii má být první v řadě podobných publikací o všech dalších sovětských republikách, v nichž obdobné šetření už proběhlo či probíhá (předcházela mu „výzkumná pilotáž“ v Tatarské ASSR).